

KRYSTIAN M. SZUDAREK: *Dyplomacja brytyjska wobec polityki Niemiec w Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej w Genewie (1926-1930)*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2015, 461 ss.+96 il.

Omawiana starannie wydana książka posiada twardą oprawę, a dobrej jakości archiwalne czarno-białe zdjęcie na okładce przedstawia niemieckiego ministra spraw zagranicznych w latach 1923-1929, Gustava Stresemanna przemawiającego podczas X sesji Zgromadzenia Ligi Narodów we wrześniu 1929 r.

Krystian M. Szudarek ukończył historię na Uniwersytecie Szczecińskim. Od początku pracy jego zainteresowania badawcze skupiały się wokół kwestii rozbrojenia w stosunkach międzynarodowych. Do tej pory, oprócz niniejszej monografii, opublikował kilka artykułów dotyczących tej problematyki m.in.: *The British Government and the Naval Disarmament Conference in Geneva (1927)*, *Studia Maritima (2014)*, *Dyplomacja niemiecka wobec kwestii powszechnego rozbrojenia po Locarno (1925/1926)*, *Res Historica (2014)* czy *Próby uzgodnienia stanowisk Londynu i Paryża przed zwołaniem Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej w Genewie (styczeń-maj 1926 r.)*, *Acta Universitatis Lodzensis (2002)*. Omawiana w tym miejscu praca jest rozszerzoną i uzupełnioną wersją jego dysertacji doktorskiej.

Praca o układzie chronologiczno-problemowym podzielona została na cztery rozdziały, które z kolei dzielą się na mniejsze podrozdziały. Znajdziemy w niej wstęp, zakończenie, bibliografię, streszczenie w języku angielskim, wykaz skrótów, trzy tabele (ich wykaz znajduje się na końcu, s. 435), indeks osobowy oraz dziewięćdziesiąt sześć czarno-białych ilustracji przedstawiających m.in. portrety najważniejszych dyplomatów i polityków biorących udział w kolejnych sesjach i komisjach technicznych Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej czy głównych decydentów ówczesnej sceny politycznej (w układzie alfabetycznym)¹.

Rozdział pierwszy *Miejsce Niemiec w brytyjskiej koncepcji powszechnego rozbrojenia (1919-1925)* jest niejako wstępem i wprowadzeniem do właściwych rozważań. Autor zaprezentował postawę rządu Jego Królewskiej Mości wobec kwestii związanych z rozbrojeniem pokonanych Niemiec i realizacją postulatów powszechnego rozbrojenia po zakończeniu I wojny światowej: podczas konferencji pokojowej w Paryżu (1919); od Wersalu do Protokołu genewskiego (1920-1924) i na drodze do Locarno (1924-1925).

W rozdziale *Dyplomacja brytyjska wobec kwestii równouprawnienia Niemiec w zbrojeniach w pierwszej fazie Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej (grudzień 1925-czerwiec 1927)* K. Szudarek nakreślił trudności związane z rozpoczęciem prac Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej, powołanej przez Radę Ligi Narodów 12 grudnia 1925 r. W dalszej części pracy omawia stanowisko Wielkiej Brytanii i Niemiec podczas trzech pierwszych sesji Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej: między 18 a 26 maja, 22 i 27 września 1926 r. (czyli już po przyjęciu Niemiec do Ligi Narodów, co miało miejsce 10 września) oraz pomiędzy 21 marca a 26 kwietnia 1927 r. Ponadto w tym rozdziale znajdziemy omówienie i analizę stanowisk poszczególnych delegacji na forum komisji technicznych Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej. Podczas obrad dyskusje

¹ Niemniej jednak, brakuje kilku czołowych postaci, można też kwestionować dobór ilustracji. Jest np. fotografia prezydenta Stanów Zjednoczonych Woodrowa Thomasa Wilsona, a pominięto Herberta Hoovera czy Calvina Coolidge'a i innych występujących w książce.

oscylowały wokół spraw związanych m.in. z ustaleniem zasad i metod ograniczenia lądowych, morskich i powietrznych sił zbrojnych.

Natomiast w rozdziale trzecim *Wielka Brytania a polityka Niemiec w sprawie powszechnego rozbrojenia i bezpieczeństwa w okresie impasu Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej (1927-1928)* autor przedstawia dysonans, do którego doszło podczas prac czwartej (trwającej od 30 listopada do 3 grudnia 1927 r.) i piątej (obradującej między 15 a 24 marca 1928 r.) sesji Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej. Konflikt dotyczył różnicy stanowisk wobec Niemiec Francji (rozbrojenie lądowe) oraz Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych (rozbrojenie lądowe i morskie). Aktywność dyplomacji niemieckiej oraz jej kooperacja z dyplomacją sowiecką na forum Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej przyczyniły się do zmiany nastawienia Londynu do Paryża. Oba państwa postanowiły współdziałać i wypracować wspólne porozumienie w sprawie rozbrojenia – zgodnie z notami z 20 i 28 lipca 1928 r. Tzw. brytyjsko-francuski „kompromis morski” dotyczył posiadania rezerw przeszkolonych na korzyść Francji i szczegółowych zmian w ograniczeniu zbrojeń morskich, zgodnych z postulatami Wielkiej Brytanii. Dyplomacja niemiecka była zaskoczona takim obrotem sprawy, niemniej jednak postanowiła przyjąć postawę wyczekującą, sądząc słusznie, że francusko-angielski kompromis nie zyska aprobaty przede wszystkim Stanów Zjednoczonych, a w dalszej kolejności Włoch.

Ostatni, czwarty rozdział pracy *Dyplomacja brytyjska wobec niemieckiej polityki dystansowania się od ustaleń Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej (1929-1930)* ukazuje postanowienia I i II części szóstej sesji Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej. Podczas pierwszej części, obradującej między 15 kwietnia a 6 maja 1929 r., Wielka Brytania i Stany Zjednoczone poparły francuskie projekty dotyczące rozbrojenia lądowego, co spowodowało w konsekwencji tzw. deklarację niemiecką z 4 maja 1929 r. Niemcy „dystansowały się całkowicie od programu ustalonego przez większość Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej i pozostawiły delegacjom wyłączną odpowiedzialność za przygotowanie przyszłej Konferencji Rozbrojeniowej”² (s. 265). Decydenci niemieccy nie chcieli sygnować konwencji rozbrojeniowej w takim kształcie. Trwająca między 6 listopada a 9 grudnia 1930 r. druga część szóstej sesji również nie spełniła oczekiwań delegacji niemieckiej. Brytyjczycy utrzymali, po myśli Francji, decyzje odnoszące się do przeszkolonych rezerw oraz budżetowego ograniczenia zbrojeń. Te i inne zmiany doskonale obrazuje tabela nr 3, w której autor konfrontuje ustalenia zawarte w V części traktatu wersalskiego z projektem konwencji rozbrojeniowej Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej z 9 grudnia 1930 r. (s. 336-337).

Niestety już od 1931 r. w *Foreign Office* zdawano sobie sprawę, że postanowień wypracowanych na kolejnych sesjach Komisji Przygotowawczej Konferencji Rozbrojeniowej nie uda się utrzymać, podobnie zresztą jak ustaleń zawartych w V części traktatu wersalskiego, odnoszących się do rozbrojenia Niemiec. W brytyjskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych coraz głośniej zaczęto mówić o redukcji potencjału militarnego Francji, a co gorsza – w celu zahamowania remilitaryzacji Niemiec – koncesjach granicznych kosztem Polski.

W książce sporadycznie występują drobne błędy, literówki, powtórzenia czy lapsusy językowe (np. s. 48, 55, 63, 99, 107, 280, 282, 299, 373). Poza tym brakuje konsekwencji w pisowni imion, inicjałów i samych nazwisk, dla przykładu David Lloyd George (s. 23, 25, 28-29 i nast.). Ponadto w pracy brakuje informacji o upadku doktryny *two power standard*. Utrata

² Konferencja Rozbrojeniowa w Genewie rozpoczęła się 2 lutego 1932 r.

przez Wielką Brytanię przewagi w posiadaniu dwukrotnie większej marynarki, niż dwa kolejne mocarstwa morskie, była kluczową decyzją powziętą podczas omawianej w książce Konferencji Waszyngtońskiej (1921-1922).

Praca zawiera wiele ciekawych cytatów (podawanych w oryginale), wypowiedzi i komentarzy umieszczonych w przypisach. Ponadto w odnośnikach K. Szudarek wskazuje możliwość szerszego spojrzenia na omawiane problemy. Przekonujące jest również wykorzystanie wycinków prasowych znajdujących się w raportach dyplomatycznych, tym bardziej że faktycznie niezwykle trudno dotrzeć do wszystkich kolejnych numerów danego tytułu z określonych lat. Niemniej jednak oczekiwałbym dokładnego wskazania w przypisie informacji, skąd pochodzą prezentowane wiadomości np. z „News Chronicle”, „Daily Telegraph” czy „Daily Herald” (np. s. 342). Autor również dobrze uzasadnia swoją decyzję o wykorzystaniu dokumentów proveniencji niemieckiej, znajdujących się w postaci mikrofilmów w *The National Archives* w Londynie m.in.: *Abteilung II F – Abrüstung, Büro des Reichsministers, Büro des Staatssekretärs i Referat Völkerbund*.

Wskazane powyżej drobne błędy nie wpływają w żaden sposób na wartość omawianego dzieła. Skierowaną do specjalistów książkę czyta się dobrze i z dużym zainteresowaniem. Polecam ją każdemu, kto zajmuje się historią dyplomacji i problemami rozbrojenia w stosunkach międzynarodowych pierwszej połowy XX w.

Krzysztof Kania

BRIGITTE HAMANN: *Wiedeń Hitlera. Lata nauki pewnego dyktatora*, przeł. Jolanta Dworcak, Wyd. II, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2013, 584 ss.

Historykom, którzy uważnie śledzą literaturę ukazującą się w niemieckojęzycznym kręgu naukowym, Brigitte Hamann raczej nie trzeba przedstawiać, podobnie zresztą, jak szerszemu gronu miłośników historycznych bestsellerów. Należąca do starszego pokolenia badaczka o niemieckich korzeniach swoje pasje, wiedzę i pisarski talent związała jednak przede wszystkim z Austrią i jej naddunajską stolicą. Przez prawie pięćdziesiąt lat aktywności zawodowej – jako dziennikarka, a następnie profesjonalny historyk – Hamann opublikowała kilkanaście książek, z których niemal każda stawała się historiograficznym wydarzeniem. Udowodniły one, iż autorka jest badaczką o szerokich i wszechstronnych zainteresowaniach, skupiających się na uprawianiu niełatwej biografistyki. Są to nie tylko opisy „życiów sławnych mężów” (sławnych kobiet też), ale również ich prezentacje na tle barwnie opisywanych epok, w których przyszło żyć bohaterom. Od Mozarta, rodziny Wagnerów, w tym charyzmatycznej Winifredy, poprzez trzy istotne, nieco zapomniane i tragiczne postacie zmierzchu wielkiego rodu Habsburgów (cesarzową Elżbietę, cesarza Meksyku Maksymiliana i arcyksięcia Rudolfa), aż po Berthe von Suttner i Adolfa Hitlera – imponujący jest przekrój jej badań i pisarskiego dorobku. Można tylko wyrazić żal, że nie licząc recenzowanego dzieła, polski czytelnik miał dotychczas okazję poznać tylko dwie pozycje tej autorki¹.

¹ B. Hamann, *Cesarzowa Elżbieta*, Warszawa 1999 i 2008; tejże, *Szlachetny Żyd Hitlera: życie lekarza biedoty Edwarda Blocha*, Kraków 2013.